

ZOFIA KLIMAJ

IMIONA I PRZEZWISKA BOHATERÓW POWIEŚCI S. PRZYBYSZEWSKIEGO

W niemieckich powieściach Przybyszewskiego *Homo sapiens* i *Satans Kinder* większość imion męskich jest pochodzenia obcego. Przytaczam pełną ich listę: 1) imiona germańskie: *Eryk* (Falk), *Walter* (Geisler) HSap; 2) rosyjskie *Mikita* HSap; 3) ukraińskie *Ostap* DzSz; 4) łacińskie *Longinus* DzSz. Imiona te w polskich tłumaczeniach utworów powieściowych Przybyszewskiego zostały zachowane bez zmian. Trudno natomiast ustalić, czy nazwa osobowa *Gordon* DzSz spełnia w powieści funkcję imienia czy nazwiska. W powszechnym użyciu językowym można spotkać zarówno takie nazwisko, jak i imię. Pewne jest tylko obce (chyba angielskie) pochodzenie tej nazwy osobowej.

Imiona polskie i spolszczone można podzielić na 2 grupy, przyjmując za kryterium podziału przynależność środowiskową ich nosicieli.

1) Bohaterowie wywodzący się ze środowisk inteligentnych lub arystokratycznych mają następujące imiona: *Stefan* (imię to noszą dwaj bohaterowie — Kruk i Wroński) HSap; *Bolesław* (Korfini), *Jan* (Czerkaski), *Miłosz* (Zaręba), *Stasinek*, *Tom* SynZ; *Henryk* (Bielecki), *Jerzy* (Górski), *Roman* (Poraj), *Wojtek* (Borsuk), *Zygmunt* (Ligęza) MCzł; *Gustaw*, *Jan*, *Zdzisław* (Krywłowie) DzN i ADrz; *Janusz* (Godziemba) P.

Jak widać, prawie wszystkie wymienione postaci mają nazwiska i imiona. Są to bowiem na ogół bohaterowie główni. Tom — architekt i Stasinek — muzyk z powieści *Synowie ziemi* nie otrzymali nazwisk, ponieważ występują tylko marginesowo; być może autor nie chciał też zupełnie wyraźnie ujawnić autentyczności tych bohaterów, por. s. 49n. W niemieckich powieściach dwaj bohaterowie główni nie mają nazwisk. Są to anarchiści uprawiający konspiracyjną działalność; brak nazwisk pełni tu więc funkcję ekspresywną — podkreśla aurę tajemniczości wokół tych postaci.

2) Postaci z l u d u, przede wszystkim chłopi, noszą następujące imiona: *Franek*, *Maciej* DzSz; *Jasiek* (Michalski), *Józek*, *Siemion* SynZ; *Adam*, *Grzela* (Parchaniak), *Jędroch* (Sroka), *Kasper* (Kruk), *Kuba* (Górny), *Wojtek* (Cylka) ADrz; *Jędrzej*, *Kuba*, *Siemion*, *Walek*, *Władek*, *Wojtek* P — *Ruchomy kamień*. Godny uwagi jest fakt, że imiona z tej grupy występują w stosunku do swych form podstawowych w gwarowych fonetycznych i morfologicznych przekształceniach. Świadczy to o wyraźnej stylizacji Przybyszewskiego na imiennictwo ludowe, które w literaturze miało już swoją utartą tradycję¹.

Imiona w powieściach Przybyszewskiego występują jednak nie tylko w funkcji wskazującej na pochodzenie społeczne i narodowe bohaterów, wiele z nich bowiem wiąże się w istotny sposób z kreacją poszczególnych postaci.

Funkcję symboliczną w stosunku do swych nosicieli spełniają następujące imiona: *Jan* (Czerkaski) SynZ; *Roman* (Poraj) MCzł²; *Jan* i *Gustaw* (Krywłowie) ADrz, DzN.

Symboliczne wartości imienia głównego bohatera *Synów ziemi* — *Jan* można odczytać na tle kontekstu powieściowego w ścisłym powiązaniu z imieniem jego partnerki — *Hanka*. *Jan* Czerkaski, długo mieszkający na obczyźnie i ożeniony z cudzoziemką, tęskni za ziemią rodzinną. Tęsknota za krajem wkrótce stapia się z tęsknotą i miłością do kobiety rodaczki — *Hanki*. Imię to dzięki swej gwarowej formie fonetycznej (nagłosowe protetyczne h-) podkreśla polskie pochodzenie bohaterki *Synów ziemi*. Wszystko bowiem, co ludowe, uchodziło w przekonaniu wielu neoromantyków polskich za narodowe³; w związku z tym rozumiała staję się symboliczna wartość imienia *Hanka* w omawianej powieści. Imię *Hanka* jako ludowe miało już zresztą tradycję w literaturze tego okresu, ponieważ często nosiły je bohaterki w utworach o tematyce chłopskiej, np. w *Chłopach* Reymonta, w wierszu Tetmajera *List Hanusi*, w powieści J. Kasprowicza *Hanka Orczykówna* itp.

Podobnie interpretować można funkcję imienia Czerkaskiego — *Jan*, którego partnerzy powieściowi nazywają *Jasie*m lub *Jaśkiem*; używają więc znanych deminutywów gwarowych. Taka forma fonetyczno-morfologiczna imienia *Jan* związana jest w powieści z regionalnym pochodzeniem bohatera, który tęskni za rodzinnym Gopłem i Kujawami. Formy

¹ Większość z tych imion występuje np. w *Chłopach* Reymonta — typowej młodopolskiej powieści o życiu ludu.

² Symboliczna funkcja imienia *Roman* została omówiona łącznie z nazwiskiem tego bohatera w moim artykule *Nazwiska bohaterów powieści S. Przybyszewskiego* („Roczniki Humanistyczne”, XV (1967), z. 1, s. 93).

³ Wypowiedzi na ten temat można spotkać np. w *Neoromantyzmie polskim* J. Krzyżanowskiego.

pochodne od tego imienia — *Jaś*, *Jasiek*, *Jaśko* jako ludowe miały, podobnie jak imię *Hanka*, także swoją tradycję w literaturze. Świadczy o tym ich występowanie w *Chłopach* Reymonta, w *Weselu* Wyspiańskiego, w wierszach Konopnickiej (np. *Jaś nie doczekał*) itp. Na tej podstawie można chyba twierdzić, że imiona pary kochanków z *Synów ziemi* — *Jaśko* i *Hanka* — podkreślają ich wspólną przynależność narodową.

Można znaleźć również pewne dowody na to, że imiona braci Krywłów z powieści *Dzieci nędzy* i *Adam Drzazga* mają także wartość symboliczną. Obaj Krywłowie są przedstawicielami zdegenerowanego rodu szlacheckiego. Jeden z nich — *Jan* ma świadomość wypaczeń psychicznych swej rodziny, choć sam nie jest od nich wolny. Bardzo często bowiem miewa halucynacje i wizje spowodowane stanami gorączkowymi, które stanowią obok akcji realistycznej drugą płaszczyznę powieści. Stany te odsłaniają podświadomość Jana — „nagą duszę”. Stałymi motywami halucynacji i wizji tego bohatera są obrazy biblijne i apokaliptyczne, np. sąd ostateczny, Golgota itp. Bohater cierpi wraz z Chrystusem, to znowu przeżywa podczas swych nienormalnych stanów reinkarnację, wcielając się w jednego z łotrów lub w Tytusa Salustiusza. Imię bohatera jest tu więc prawdopodobnie nawiązaniem do imienia ucznia Chrystusa (towarzyszającego mu, podobnie jak nasz bohater w stanach gorączkowych, na Golgotę) i jednym ze środków umacniających biblijny nastrój powieści.

Interesujący jest także fakt, że podczas rozdwojenia jaźni omawianego bohatera imię staje się podkreśleniem więzi osobowości realnej z tą, nie mniej rzeczywistą, którą przyjmuje on w stanach podświadomych. W chwilach halucynacji, kiedy *Jan* wciela się w Tytusa, otrzymuje w powieści podwójne imię *Jan-Tytus*, które symbolizuje tę swoistą „dwójjednię”. Dowodem na to niech będzie fragment powieści:

A był to on Żyd, który jemu i jego żołnierzom wskazał drogę, jaką poszedł Pan nad Pany, by mówić z Ojcem swym.

Jan-Tytus zawrzał tak wściekłym gniewem, że schwycił zdrajcę, podniósł go w górę i z całą siłą rzucił o ziemię:

— Giń padalcze [...]

DzN 85/86⁴

⁴ Wszystkie podkreślenia w cytatach pochodzą ode mnie. Imiona podaję według kolejności ukazywania się pierwszych wydań poszczególnych powieści, zaś w ramach każdej z nich stosuję układ alfabetyczny. Następujące po imionach skróty informują o tytule powieści, a cyfry o stronie, na której znajdują się owe imiona w wydaniach (nie zawsze miałam dostęp do pierwszych) wykorzystanych przy zbieraniu materiału do niniejszego artykułu. DeP — *De profundis* (Warszawa 1916); HSap — *Homo sapiens* (Lwów 1901); DzSz — *Dzieci szatana* (Lwów 1899); SynZ —

Drugi z braci Krywłów, *Gustaw*, postać na wpół obłąkana, zrywa wszelkie więzi ze swoim rodem, zagłębia się w filozofię hinduską i dąży do przeobrażenia wewnętrznego, chcąc osiągnąć najwyższy stopień doskonałości zwany w filozofii hinduskiej „Atmą”. Obłąkanie Gustawa i dążenie do całkowitej przemiany przypominają w pewnym stopniu bohatera Mickiewicza z *Dziadów*, cz. III i IV.

W roli charakteryzującej zostały użyte 3 imiona:

Imię trzeciego z braci Krywłów — *Zbigniew* pełni prawdopodobnie funkcję wskazującą na predyspozycje psychiczne bohatera. Drugi człon tego imienia — *gniew* zyskuje wtórne nacechowanie semantyczne w kontekście powieściowej charakterystyki tej postaci. *Zbigniew* jest bowiem anarchistą i przestępcą o sadystycznych skłonnościach.

Spośród imion powieści niemieckich Przybyszewskiego na uwagę zasługuje *Longinus* (imię marginesowej postaci w *Dzieciach szatana*). Pełni ono funkcję charakteryzującą wygląd zewnętrzny bohatera⁵. Świadczy o tym fragment powieści:

A ten wysoki drab, który im zawsze książek dostarczał, jakżesz się nazywał?
[...]
Długo nie mógł sobie przypomnieć [...]
Ach, nareszcie *Longinus*!

DzSz 11

Fonetyczna i morfologiczna strona imienia *Miłosz* została wykorzystana w *Synach ziemi* w funkcji charakteryzującej i ekspresywnej. Funkcja ta staje się jednak zrozumiała znowu dopiero po zapoznaniu się z powieściową charakterystyką bohatera noszącego to imię. *Miłosz* to wysokiej klasy artysta — muzyk, zakochany w Hance Czerkaskiej. Pewna zbieżność znaczeniowa i fonetyczna tego imienia z wyrazem *miłość* wydaje się tu więc nieprzypadkowa. Dowodzi tego wyraźna interpretacja dokonywana przez właściciela omawianego imienia:

Powiedziałas mi pani: *Miłosz*! Mnie rzeczywiście na imię *Miłosz*. — Jam całym o tem nie wiedział. W ustach pani nabrało to słowo dla mnie jakiegoś niesłychanego znaczenia — teraz całym dniami będę chodził i głosem pani powtarzał bezustannie: *Miłosz*! *Miłosz*! I teraz je mam... Jest we mnie gdzieś tam kawał artysty — nie, nie artysty, tylko człowieka, który sobie wyrwał z serca: *Hanka*!

— Możem ja za dużo powiedział? — szepnął wylękniony.

DzS 379/380

Synowie ziemi i DzS — *Dzień sądu*. „*Synów ziemi*” część wtóra (Lwów 1923); MCzł — *Mocny człowiek* i W — cz. II: *Wyzwolenie* (Warszawa [brw.]); DzN — *Dzieci nędzy* (Warszawa 1913); ADz — *Adam Drzazga* (Warszawa 1914); P — *Powrót* (Kraków 1916).

⁵ Imienia *Longinus* w takiej samej funkcji użył H. Sienkiewicz w *Potopie*.

Imię to poza tym w przekonaniu bohaterki powieści, a zapewne także samego autora, ma piękną formę brzmieniową:

Jakżesz on się nazywa?

Miłosz Zaręba — Miłosz mu na imię.

Jakie piękne imię.

— Miłosz! — szepnęła bezwiednie.

DzS 379

Imiona dwu dalszoplanowych postaci w *Synach ziemi*, *Stasinek* i *Tom*, są jedną z wielu aluzji do autentycznego podłoża tej powieści. Stasinek to prawdopodobnie wierne odbicie Stanisława Sierosławskiego, stałego bywalca w domu Przybyszewskich w okresie krakowskim. Tom natomiast swój pierwowzór ma w Tomaszu Pajzdarskim — architekcie, przyjacielu Przybyszewskiego z okresu berlińskiego. Powieściowa charakterystyka tych postaci, a więc ich zawody (muzyk i architekt), sytuacje, w których je w powieści spotykamy, a nade wszystko zachowanie ich autentycznych imion pozwalają się domyślać przeniesienia na karty powieści postaci rzeczywistych. Najlepszym dowodem na autentyczność postaci i imienia Stasinka w *Synach ziemi* będzie porównanie świadectwa Boya-Żeleńskiego dotyczącego tej postaci z odpowiednim fragmentem powieści. Boy pisze:

Wreszcie, zmęczony, zlany potem, Stach [Przybyszewski, — Z. K.] wstawał, osuwał się na fotel i szeptał: „No, Stasinek, teraz graj ty”. I Stasinek [Sierosławski — Z. K.] siadał posłusznie do fortepianu, stawiano przy nim kielich wódki, niby szklanekę wody przy prelegencie, i rznął od ucha, na przemian: „A jak będzie słońce i pogoda” [...] A Stach słuchał, słuchał niesłychanie intensywnie, nie pozwalał przerwać ani na chwilę, tylko szeptał: „Graj, Stasinek, całą noc to samo”⁶.

A oto wyjątek z powieści:

— Zadzwoił. [Czerkaski — Z. K.] — Pięć flaszek szampana! Właśnie tyle wart mój dramat. Hej, Stasinek, zagrajno „Słońce i pogoda”, dawno już nie słyszałem.

Stasinek siadł przy fortepianie i zagrał gwałtowny tusz; potem zaczął z olbrzymim ferworem wybębniać mazurską piosenkę.

I zaczęto chórem śpiewać, że mury się trzęsły:

„Będziemy se fiołeczki smykać,

„Będziemy se ku sobie pomykać...

[...]”

SynZ 12

⁶ *Znaszli ten kraj?*, [W:] *Znaszli ten kraj i inne wspomnienia. Pisma*, t. II, Warszawa 1956, s. 114.

— Graj, Stasinek, graj!

Stasinek upadał ze zmęczenia, ale na grzmiący rozkaz jął znowu szukać klawiszy.

SynZ 14/15

Różnorodne morfologiczne i fonetyczne przekształcenia form podstawowych imion męskich w powieściach Przybyszewskiego są niejednokrotnie jednym z wyznaczników emocjonalnego charakteru poszczególnych scen.

Imiona bohaterów z grupy pierwszej (s. 45) występują najczęściej jako deminutywy. Zestawiam tu wszystkie formy podstawowe omawianych imion, ich przekształcenia oraz pojawiające się nieraz obocznie formy mianownika i wołacza.

Forma podstawowa	Forma pochodna (deminutywy)	Mianownik wołacz
Bolesław Jan	Bolek Janek Jasiek Jaśko	Bolek Bolku Janek Janku Jasiek Jaśku Jaśko
Janusz Henryk	Henio Henieczek	Janusz Henryk Henryku Henio Heniu Henieczek Henieczku
Roman Stefan Zygmunt	Zyga	Roman Romanie Stefan

Imiona postaci z grupy drugiej występują zawsze w gwarowych morfologicznych i fonetycznych przekształceniach, tylko w wyjątkowych wypadkach znajdujemy w powieściach Przybyszewskiego formy podstawowe tych imion (por. s. 46).

Jako przykład zastosowania zdrobnień imion w celu podkreślenia temperatury emocjonalnej opisywanych scen niech posłuży fragment z *Synów ziemi*, w którym kilkakrotne powtórzenie przez bohaterkę imienia *Jasiek* jest właściwie jedynym wyznacznikiem jej stanu uczuciowego:

— Jasiek, mój Jasiek! — Obudziła się.

Czerkaski siedział cichutko na krawędzi łóżka, a w oczach jego jakaś niewymowna tkliwość.

Rzuciła mu się na szyję.

— Jaśku — Jaśku!

SynZ 61

Lista imion kobiet w powieściach Przybyszewskiego nie jest długa.

Imiona obce występują tylko w niemieckiej twórczości Przybyszewskiego. Są to: norweskie — *Maryt*, rosyjskie — *Olga* i francuskie — *Izabel* (w tłumaczeniu polskim *Iza*) HSap. Imiona te nie określają jednak jednoznacznie pochodzenia narodowego bohaterek, wskazują raczej ogólnie na wielonarodowe środowisko niemieckich powieści.

Imiona kobiet w polskich powieściach Przybyszewskiego można podzielić na 2 grupy według tych samych kryteriów, co imiona męskie.

1) Imiona kobiet wywodzących się ze środowisk inteligentnych, artystycznych lub arystokratycznych: *Agaj* DeP; *Janina* HSap; *Helena* DzSz; *Basia*, *Hanka* SynZ; *Ada*, *Leontyna*, *Łucja*, *Nina*, *Regina*, *Stefania* MCzł; *Jadwiga*, *Salomea*, *Zofia* DzN i ADrz; *Pola* P i DzSz.

Wszystkie kobiety z tej grupy w powieściach Przybyszewskiego obok wymienionych imion mają także nazwiska, które najczęściej są równocześnie nazwiskami występujących w tych powieściach mężczyzn. Przytoczone imiona występują w powieściach w swych formach podstawowych oraz w różnych przekształceniach fonetyczno-morfologicznych. Kilka z nich charakteryzuje się wyraźnie obcym pochodzeniem, np. *Ada*, *Agaj*, *Anastazja*, *Leontyna*, *Łucja*, *Regina*, *Salomea*, reszta to imiona polskie lub spolszczone.

2) Mniej więcej tak samo długa jest lista imion kobiet z l u d u (służących, chłopek, panien kabaretowych, prostytutek itp.). Są to: *Ewka*, *Frania*, *Marysia* || *Marcysia* SynZ; *Cesia*, *Miecia*, *Tosia* MCzł; *Agata*, *Magda*, *Ulicha* DzN i ADrz; *Kasia*, *Mańka*, *Marcycha* P.

Większość z tych imion, jak widać, nie występuje w powieściach w formach podstawowych. Występują one, podobnie jak ludowe imiona męskie, w różnorodnych fonetycznych lub morfologicznych przekształceniach. Mają także tradycję w literaturze ludowej⁷.

Imiona kobiet w powieściach Przybyszewskiego pełnią o wiele więcej funkcji niż ich nazwiska. Wiąże się to z tym, że nazwiska bohaterek powieściowych są w większości wypadków równocześnie nazwiskami bohaterów, w stosunku do których one właśnie, a nie imiona, pełnią funkcję charakteryzującą.

Swoistą funkcję ekspresywną spełniają następujące imiona:

Nina MCzł — romantyczna kochanka Bieleckiego arystokratycznego pochodzenia (jedna z najszlachetniejszych postaci kobiecych w powieściach Przybyszewskiego) — otrzymała to imię prawdopodobnie dla-

⁷ Wiele z tych imion (*Agata*, *Kasia*, *Magda*, *Marcysia*, *Ulicha*) występuje także w *Chłopach* Reymonta.

tego, że w przekonaniu jej partnera, które jest zapewne wyrazem upodobań autora, uchodziło ono za ładne. Wskazuje na to następujący fragment:

[...] Ł a d n e ma imię bestyjka: Nina — Nina — jak do miłości i pieaszcot stworzone...

W 132

a dalej:

[...] umieścił kwiaty, które ona, ona... Nina — bezwiednie pieścił się tym imieniem — ona! Nina mu dała.

W 217

Kobiety demoniczne i zbrodnicze, jak *Ada Karska* z powieści *Mocny człowiek* — współniczka zbrodni Bieleckiego i *Agaj* z *De profundis* — siostra głównego bohatera, partnerka jego kazirodczej miłości, otrzymują egzotyczne, rzadkie imiona, niejako zsynchronizowane z ich równie egzotyczną, niezwykłą psychiką.

Wartości symboliczne mają imiona *Łucja* i *Salomea*.

Salomea — jedna z ważniejszych postaci w powieściach DzN i ADrz, siostra Zbigniewa Krywły, partnerka jego występnej miłości, jest jedną z przedstawicielek zdegenerowanego rodu Krywłów. Uosabia wcielenie wszelkiego zła, które nie tyle jest jej „zasługą”, ile dziedzicznym obciążeniem. Imię *Salomea* pełni w stosunku do tej postaci funkcję symboliczną, ponieważ stanowi nawiązanie do biblijnej postaci Salomei. Symboliczna rola tego imienia, mająca swe podstawy w wątkach biblijnych, jest znana w twórczości Młodej Polski. Wystarczy przypomnieć postać Salomei z *Hymnów* Kasprowicza, która jest nie tylko odtworzeniem sylwetki znanej z Biblii, ale, wyposażona w cechy ogólnoludzkie, urasta do rangi symbolu zła. Nic więc dziwnego, że bohaterka *Dzieci Nędzy*, powieści o apokaliptycznym nastroju, przepojonej motywami biblijnymi, otrzymała również imię *Salomea*.

W powieściowym kontekście ujawnia się także symboliczna funkcja imienia *Łucja*. *Łucja Szumska*, jedna z bohaterek *Mocnego człowieka*, kochanka głównego bohatera — Bieleckiego, wie o wszystkich jego zbrodniach, m. in. o zamordowaniu przez Bieleckiego literata Górskiego. W związku z tym staje się ona niewygodna dla kochanka, tym bardziej że w tym samym czasie nawiązuje on nowy romans z *Adą Karską*, współniczką swoich przestępstw. W jednej ze scen powieściowych następuje krytyczny moment, w którym pijana *Łusia* w obecności *Karskiej*

i innych osób zaczyna krzyżeć: „Górski! Górski!” i jest bliska zdrady zbrodni Bieleckiego. Sytuację ratuje Ada, śpiewając, żeby zagłuszyć krzyki Łusi, znaną pieśń o Neapolu, której ostatnia strofka brzmi:

Płyn barko moja, pogoda sprzyja
Niech cię prowadzi święta Łucyja.

MCzł 42

Tekst tej pieśni, zwłaszcza występujące w niej imię i motyw morza, nasuwa Bieleckiemu sposób usunięcia Łusi. Wkrótce wywozi ją do Neapolu i topi w zatoce Spezia. Tak więc imię Łucja staje się symbolem przeznaczenia i losów bohaterki, ma nieomal magiczne właściwości.

Dwukrotnie użyte przez Przybyszewskiego w powieściach imię *Pola* (*Powrót* i *Dzieci szatana*) jest prawdopodobnie aluzją do Poli Pajzderskiej⁸, przyjaciółki pisarza z lat młodości, która, według Boya, miała być pierwowzorem niektórych bohaterek w jego twórczości.

Imię głównej bohaterki *Dzieci nędzy* i *Adama Drzazgi* — *Jadwiga* — odsłania także wątek autobiograficzny tych powieści; przeżycia Jadwigi łatwo bowiem można zestawić z losami *Jadwigi Kasprowiczowej*.

Spośród imion bohaterek drugorzędnych w powieściach Przybyszewskiego tylko 3 pełnią funkcję ekspresywną. Są to: imiona pary kabaretowych artystek — *Miecia* i *Cesia*, których krótkie deminutywne formy, zakończone podobnymi formantami, wnoszą element humorystyczny, oraz imię jednej z podrzędnych postaci w *Dzieciach nędzy* — *Magda*. Imię *Magda* we wspomnianej powieści można wiązać z jej biblijno-apokaliptycznym nastrojem. *Magda* jest prostytutką. W stanach gorączkowych Jan Krywło kojarzy jej osobę z postacią *Magdaleny* — jawnogrzesznicy. Imię bohaterki jest więc aluzją do postaci biblijnej, dzięki czemu zyskuje wartości symboliczne. Słuszność takiej interpretacji potwierdzają rozważania samego bohatera powieści na temat związku imienia poznanej kobiety z wizjami, które niedawno przeżywał:

⁸ Świadczy o tym następująca wypowiedź Boya-Żeleńskiego: „[...] przebiegam myślą utwory Przybyszewskiego, w których imię *Poli* powtarza się niejednokrotnie: wolno przypuszczać, że ta młoda dziewczyna bezwiednie pozowała do niejednego kobiecego profilu. Jedną z heroin *Dzieci szatana* jest jakaś *Pola*, mieszkająca w miasteczku wspólnie z bratem; jest tam również, o milę od miasta, dwór wiejski, będący własnością anarchisty amatora; mam jakieś przeczucie, że tam się płaczą — fantastycznie pokręcone — reminiscencje z *Lęgu*” (*Kadź z fermentującym geniuszem*, [W:] *Ludzie żywi. Pisma*, t. III, Warszawa 1956, s. 29 n.).

— To tobie istotnie Magda na imię — pytał zamyślony, bo nie mógł zrozumieć, w jakim związku było to imię z wizją Magdali, którą niedawno był przeżył.

DzN 227

Patrzył na nią z wzrastającą ciekawością — to było zdumiewające: Magda jej na imię — dzieckiem Nędzy się nazwała — zdawało mu się, że ponownie przeżywa swoje sny.

DzN 229

Innym sposobem wykorzystywania imion kobiet w celach ekspresyjnych jest stosowanie ich różnorodnych morfologiczno-fonetycznych przekształceń, najczęściej deminutywów, które pełnią ważną funkcję w osiąganiu efektów emocjonalnych. Przytaczam tu fragment z *Synów ziemi*, w którym opisane jest spotkanie się Hanki z dawno nie widzianą córeczką. Stan emocjonalny wzruszonej matki wyraża się w wymawianiu imienia dziecka — *Barbara* w różnych pieśzcotliwych odcieniach:

Hanka przytulała ją do siebie i w radosnem uniesieniu obnosiła dookoła pokoju.

Basia, Basiutka — moja Bachna jedyna — [...].

DzN 337

W porównaniu z imionami mężczyzn imiona kobiet w powieściach Przybyszewskiego są o wiele bardziej zróżnicowane w swych formach pochodnych. Załączona tabela (zob. s. 55) przedstawia to szczegółowo.

Wszystkie podane zdrobnienia imion żeńskich służą do wyrażenia dodatniego zabarwienia uczuciowego bohaterów w stosunku do ich powieściowych partnerek. Tylko sufiks *-uchna* w imionach: *Nastuchna* i *Aduchna* w powieści *Mocny człowiek* wyraża negatywną, ironiczną postawę Bieleckiego do noszących je bohaterek.

Imiona „kobiet z ludu” występują zawsze (z wyjątkiem imienia *Michalina*) w fonetycznych i morfologicznych przekształceniach, najczęściej zdrobnieniach, a więc: *Cesia*, *Ewcia*, *Ewka* (oboczne formy mianownika i wołacza: *Ewcia*, *Ewka* || *Ewciu*, *Ewko*), *Kasia*, *Mańka*, *Marcycha* (wołacz: *Marcysiu*), *Marysia*, *Michalina*, *Michasia*, *Miecia*, *Tosia*, *Ulicha*.

Imiona obce: *Iza*, *Maryt*, *Olga* (mianownik || wołacz: *Olga* || *Olgo*; w dwu pierwszych imionach w funkcji wołacza występuje zawsze mianownik).

W powieściach Przybyszewskiego występuje 6 przezwisk i pseudonimów. Przewiska są następujące: *Iltis*, *Jamnik* (oba przewiska nosi ten sam bohater), *Ssak* HSap; *Chrześniak*, *Żbik* MCzł.

Przewiska pełnią podwójną funkcję w omawianych powieściach.

Forma podstawowa	Forma pochodna (deminutywy)	Mianownik w funkcji wołacza	Wołacz
Ada Anastazja	Aduchna Nastka Nastusia Nastuchna Nastuś	Nastka Nastuchna Nastuś	Aduchno Nastko
Hanka	Hanula Hanuś	Hanula Hanuś	Hanko
Helena	Hela Basia Basiuchna Basiutka Bachna	Hela	Helo
Jadwiga	Jadzia Jadzienka Jadzina Jadwinia		Jadwigo Jadzienko Jadzino Jadwiniu
Janina	Jania Janinka	Jania	Janiu Janinko
Leontyna Nina			Leontyno Nino
Pola Regina Salomea	Ninka Pola Sala Salka Salusia Saluś	Pola	Polo Salu
Zofia	Zosia Zochna		Saluś Zofio Zosiu Zochno

Charakteryzują poszczególnych bohaterów oraz środowisko społeczne, z którego się oni wywodzą. Wszystkie wymienione przyzwiska nazywają bowiem członków bohemy artystycznej spotykających się często w kawiarniach literackich lub teatralnych, np. u Schütta, Kurpińskiego czy pod Paonem, znanych także z rzeczywistości pozapowieściowej. Występowanie przyzwisk i pseudonimów wśród członków powieściowej cyganerii artystycznej odzwierciedla specyficzną atmosferę, która panowała w ówczesnej cyganerii w Berlinie czy Krakowie i którą Przybyszewski wiernie odmalował. Jest to więc także jeden ze środków wskazujących na „autentyzm” powieści Przybyszewskiego, nierzadko mających auto-

biograficzny charakter. Tadeusz Boy-Żeleński⁹ opisując „zakulisowe” sprawy ówczesnej cyganerii krakowskiej podaje historię własnego pseudonimu Boy oraz innych znanych wówczas osobistości: „Czasownikami nieforemnymi” nazywano dwu braci Bochenków, którzy pisywali do „Czasu”, artystów z kręgu Przybyszewskiego nazywano powszechnie „przybyszewszczykami”, samego zaś mistrza „Przybyszem” (o czym, zresztą, wspomina sam S. Przybyszewski)¹⁰, „Kocio” to Artur Górski, słynny „Sewer” to Ignacy Maciejowski, „Lutusiem” nazywano często profesora Lutosławskiego, zaś „Wyczół” to Wyczółkowski. Na podstawie przykładów podanych przez Boya wyraźnie widać, że przezwiska w powieściach Przybyszewskiego były jednym ze środków oddających nastrój panujący wśród cyganerii artystycznej, którą w swych powieściach opisywał.

Funkcja c h a r a k t e r y z u j ą c a przezwisk opiera się w omawianych powieściach przede wszystkim na porównaniu.

Przezwisko *Ssak* stanowi bowiem najprawdopodobniej aluzję do sposobu picia noszącego je bohatera:

„Ten *Ssak*, jakże szkaradnie cykał piwo ze szklanki”.

HSaP 39

Żbik z Dzieci nędzy — anarchista i przestępca — został w ten sposób przezwany zapewne ze względu na „drapieżność” swego charakteru; natomiast przezwisko *Żbika z Mocnego człowieka*, „którego nazwiska nikt nie wiedział”, nie zostało w powieści uzasadnione, jego funkcja ogranicza się wyłącznie do charakterystyki powieściowej cyganerii artystycznej, której *Żbik* jest przedstawicielem. Podobną rolę spełnia przezwisko *Chrześniak*. Nosiciela tego przezwiska także „nie wiadomo z jakich powodów *Chrześniakiem* nazwano”. Podobnie bliżej nie umotywowane w powieściach są przezwiska *Iltis* i *Jamnik*.

Pseudonimy w utworach powieściowych Przybyszewskiego noszą 2 postaci.

Korfini — bohater *Synów ziemi*, literat i organizator antypruskiej konspiracji — występuje pod pseudonimem *Jakub Cyłka*. W odczuciu Korfiniego (a więc i autora powieści) przybrane nazwisko i imię mają ludowe pochodzenie. Świadczą o tym niektóre wypowiedzi Korfiniego, który ironicznie komentuje swój pseudonim, mając w świadomości jego ludowe pochodzenie (o czym wiadomo z szerszego kontekstu):

⁹ *Pisma*, t. II, Warszawa 1956.

¹⁰ *Przybyszewski, Moi współcześni. Wśród swoich*, Warszawa 1930, s. 26.

Cóż to pan Cylka tak dawno nie był?

Korfiniemu wydał się jego pseudonim Cylka tak śmieszny, że zaśmiał się na cały głos.

— A co? Cylka! Udało mi się moje nazwisko!

Frania patrzyła na niego zdumiona.

SynZ 112

Zabarwiony egzotyką Wschodu pseudonim *Okaima*, który Przybyszewski nadał jednemu z bohaterów *Mocnego człowieka*, dziennikarzowi Trąbczyńskiemu, redagującemu w założonym przez Bieleckiego czasopiśmie literackim dział „Ex oriente lux” zapoznający czytelników z filozofią i kulturą Wschodu, jest dostosowany do tego rodzaju działalności Trąbczyńskiego. Ma on więc charakter ekspresywny. Przybyszewski utworzył go prawdopodobnie na podstawie skojarzenia z nazwą japońskiego miasta *Okaima*.

*

Dostrzeżone w twórczości Przybyszewskiego zasady nadawania postaciom imion i przezwisk można zebrać w następujące punkty:

1) Imiona, podobnie jak nazwiska, są często jednym z nielicznych środków wskazujących na przynależność narodową i społeczną bohaterów (*Franek, Henryk, Jasiek, Józek, Mikita, Ostap, Stefan, Walter* itp.).

2) Mają one niejednokrotnie własności symboliczne. Taki charakter imion bohaterów powieści Przybyszewskiego w większości przypadków oparty jest na zawartej w nich aluzji do postaci biblijnych (*Jan, Magda*) lub literackich (*Gustaw, Hanka, Jaś, Roman*), którą czytelnik wykrywa na tle kontekstu danego utworu powieściowego.

3) Trzy imiona — *Longinus, Miłosz* i *Zbigniew* — spełniają funkcję charakteryzującą dzięki wtórnemu nasemantyzowaniu ich tematów słowotwórczych przez kontekst powieściowy.

4) Większość deminutywnych form imion żeńskich spełnia w omawianych utworach rolę wyznacznika zabarwienia emocjonalnego poszczególnych scen (np. zdrobnienia od imion *Barbara, Hanka* itp.).

5) Przewiska tylko w nielicznych przypadkach pełnią funkcję charakteryzującą poszczególne osoby; służą one przede wszystkim do podkreślenia aury panującej w kręgach cyganerii artystycznej opisywanej często w powieściach Przybyszewskiego.

PRÉNOMS ET SURNOMS
DES HÉROS DANS LES ROMANS DE S. PRZYBYSZEWSKI

L'article analyse la fonction des prénoms de héros dans les romans de S. Przybyszewski. Dans ces romans on peut trouver aussi bien les noms polonais que quelques noms étrangers. Les noms polonais et polonisés ont été divisés en deux groupes selon le critère de l'appartenance sociale de leurs porteurs. Pour les héros du milieu aristocratique ou de celui d'intelligentsia sont réservés d'autres prénoms que pour les personnages du peuple, p. ex. *Stefan, Tom, Janusz, Leontyna, Regina, Stefania*. Les noms des personnages provenant des couches sociales inférieures appartiennent à ce groupe de noms qui est considéré dans la tradition littéraire comme populaire (*Kasper, Jędroch, Wojtek, Kasia, Marcysia, Ulicha*).

Sauf leur fonction d'indiquer l'appartenance sociale des personnages, les noms dans les romans de Przybyszewski ont très souvent une fonction symbolique qui apparaît généralement sur le fond du contexte du roman. Le plus souvent le symbolisme de ces noms consiste en cela qu'ils font allusion aux personnages connus de la littérature ou de la Bible (*Jan, Salomea, Magda, Lucja* etc.). La fonction caractérisante des noms résulte le plus souvent du fait qu'ils subissent une sémantisation secondaire par le contexte du roman, p. ex. *Miłosz, Zbigniew, Longinus*. L'emploi des noms comme: *Tom, Stasinek, Pola* indique l'authenticité de certains motifs de roman; les modèles de héros portant ces noms sont des personnages réels.

Les transformations morphologiques des noms dans les romans analysés, p. ex. leur diminution, servent plus d'une fois à souligner le caractère émotionnel des scènes décrites.

L'emploi des surnoms et des pseudonymes parmi les membres de la bohème artistique du roman, reflète l'atmosphère particulière qui régnait dans la bohème de Berlin ou de Cracovie en cette époque et que Przybyszewski a fidèlement peinte. Cela aussi prouve l'authenticité de son roman.